

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII.

V Ljubljani v sredo 5. julia 1854.

List 53.

Od gnojenja s slamo.

Po poljskih pridigah prof. dr. Stöckhardt-a.

1. Gnojna moč slame v primeri z močjo živinskega gnoja.

Dozdej se je učilo in je tudi po skušnjah potrjeno veljalo, da živinski gnoj (blato in scavnica živine) je prav za prav tista stvar, ktera moč daje hlevnemu gnoju, in da blato in scavnica imate veliko več gnojne moči v sebi kakor slama.

Al — ni vse resnica, kar se v šolah uči, in tudi ni vse gotovo, kar za potrjeno skušnjo velja. Če jih sto v en rog trobi, jih trobi sto drugih za njimi, in tako pride marsiktera stvar v hvalo ali grajo, da se ne vé: zakaj. „Zakaj“ — to je tista velika beseda, ktera mora biti povsod poglavna podlaga vsaki vednosti; — „zakaj se to ali uno godí? to vediti loči umnega kmetovavca od rabotnega, in ta vednost je vogelni kamen srečnega gospodarstva. To znanstvo pa nam odpira kmetijska kemija, ktera prižiga kmetovavcem luč, da jim razsvetluje, kako se veže eno z drugim, drugo s tretjim itd.

Gnojenje s samo čisto slamo in pa nasprot gnojenje s samim čistim gnojem se je dosihmal še tako malo natanko poskušalo, da prav za gotovo ne moremo reči, kolikšno gnojno moč ima slama sama, kolikšno pa gnoj sam, le od gnojnice je potrjeno, da ima veliko rodovitnosti v sebi. Vendar smemo tiste skušnje, ki so dozdej znane od mnogoverstnega gnoja, namreč od takega, ki je imel veliko in od takega, ki je imel malo slame, od takega, ki je imel obilno živinskega blata in od takega, ki ga je imel premalo, — te skušnje, pravim, moramo primerjati, in če so si zlo enake, smemo potem reči, da imajo saj nekoliko veljavo. In zares se mnogoverstne te skušnje prav zlo vjemajo ena z drugo. Koppe, mož, čigar beseda ima o kmetijstvu veliko veljavo, pravi: „dober gnoj je le tisti, v katerem je živalski gnoj zmešan s slamo tako, da se je ona gnojnice skozi in skozi navzela“ — in Blok, ravno tako veljaven možak kmetijstva, govori: „če se preveč nastelja, nima gnoj prave moči, in tak gnoj, v katerem je stelje preveliko, ni kaj pravi gnoj več“. To, kar sta ta dva možaka rekla, poterdijo zdaj vsi djanski kmetovavci, in tudi kmetijska kemija mora reči: da je čez in čez resnično. Kdor hoče osnovo in napravo kake ure spoznati, jo mora razložiti in pregledati, kako se en del vjema z drugim, drugi s tretjim itd.; potem še le mu bo očitno, kako in zakaj da ura gré, ko je navita bila. Ravno taka je s tisto skrivno delavnišnico, v kateri se rast mnogoverstnega zelstva začne; tudi tega ne more nihče prav spoznati, kdor se z lučjo kmetijske kemije ni podal preiskavat obstojne dele rastlin, kako in zakaj rasejo, kaj se godí s parstjo, v kateri one sparstene, in kaj z gnojem, kadar sognije. Kakor je pri uri peró, ki spravi uro v ték in jo

v teku obderži, tako je v zemlji kemiška (ločivna in druživna) moč, ktera razdeva parst in gnoj, in ju tako pripravlja, da so rastlinam v živež (hrano) pripravne. Ta kemiška moč pa obstoji iz več združenih moči, izmed katerih pa ste dve naj imenitniši: namreč moč gnjilca (Stickstoff) in moč fosfora (Phosphor), — za to, kar bilko, perje in zeliše rastline sploh imenujemo, je gnjilec naj bolj potreben, za zerna pa fosfor.

Kemija uči in tudi kmetovavci to popolnoma poterdijo, da ravno teh dveh poglavitnih življev je v zemlji naj manj; lahko je tedaj zapopasti, da mora zemlja kmalo pomanjkanja terpeti na gnjilcu in fosforu, ako rastline leto na leto jemljejo ta dva življeja iz nje in se ji ne povračata spet z gnojenjem in vodo. (Dalje sledí.)

Kmetijske skušnje.

(Od krompirjeve bolezni) se nam iz Kastve na Primorskem piše sledeče: Angleška kmetijska skušnja zoper krompirjevo bolezen, ktero nam „Novice“ v 49. listu dne 21. tekočega mesca priporočajo, zna zares koristna biti. Kadar mi nemarnost težaka, miši ali kakošna druga nesreča versto posajenega krompirja predere, je moja stara navada, da si zeliše od bližnjega struka podgrebem, povalim, in s parstjo do verha dobro pokrijem: tako si praznino napolnem, in povaljena mi da lepega krompirja dosti. In resnično povém, da pri tako ravnem krompirju nisem do zdaj še nikdar gnjiline zapazil. Veliko pripomočkov zoper krompirjevo bolezen je marsikter gospodar do zdaj zabstonj poskušal! naj poskusi še to! Pri novih rečeh je povsod skušnje treba. Andrej Marotti.

(Čuda obilen pridelk velikega korenja). Kmetovavec Lerch na Badenskem je v lani $\frac{5}{4}$ orala s tim korenjem obsejal in ga 300 centov pridelal. Toliko se ne pridelala nobene reči. Krave so zeliše tega korenja kaj rade jéle in kaj dobro molzle po njem. Da bi se pač tudi naše skušnje tako dobro poterdile!

Pogled na obertnije.

Tkanstvo.

Tkanje je ena nar starejših iznajdb človeškega uma; bilo je namreč že pred vesoljnim potopom znano. Na Gerško je bilo vpeljeno že leta 1558 pred Kristusovim rojstvom. Atene, glavno mesto, so ob vsih časih slovele zavolj ročnosti svojih prebivavcov v tkari; obogateli so bili tudi po tej imenitni umetnii.

Sploh je bila tkarija poprej ena naj važniših rokotvornic, ker platno je neobhodno potrebno za vse ljudi, kar njih obleko zadeva, ali kar se tika različnih stvari, ktere se v pohišje potrebujejo.

Predivo za platno se, kakor je znano, iz lanénih steblic in od konopljik dobiva. Da pa leté se v predivo

preobernejo, se najpred močijo, to je, položé se v otepke zvezane za več tednov v vodo, ali pa se razgernejo po travnikih in sterniših, da zrak, rosa in dež jih zamorejo omehčati in goditi. Ravna se pa to, da gumi ali rastlinski lim, ki v naravnem stanu steblične nitke močno vkup derži, se raztopí in končá, tako da nitke se lahko od steblic ločiti dajo.

Tako pripravljeni lan ali konoplja se suší, zatem pa tare, kar pridne terice v posebnih terlicah doveršijo. Potem ga je treba dèržati, da lanéne nitke v nar tanjši delica se razcepijo, bolj kratke se od bolj dolgih ločijo in posredne ravnobežno se vkup položé. Za to delo se rabijo ali ročni derzaji ali posebne derzajne mašine.

Derzani in očišeni lan potem predejo. To se dela ali na vretenu, ali na kolovratu, ali na posebnih mašinah za presti.

V naj starejših časih so predli samo z vitlom ali vretenom; to je bilo nar bolj častitljivo orodje človeške marljivosti, ktero se je v rokah nar imenitniših žen vidilo; kaj pravim, clo knežinje in kraljice in njih hčere so predle, ter se niso sramovale tega potrebne dela. Cesar Dragojlo Véliki, eden naj mogočniših in naj modriših vladarjev, ktere zgodovina pozná, skorej ni upotreboval družih oblačil, kakor tistih, ktere ste mu žena in hči njegova bile spredle in stkale.

Za tkanje namenjena preja se po navadnem kolovratu prenese na leséne ceví (Bobinen), in od tod napné na statve. Včasih jo tkavci prej še belijo al v lugu kuhajo.

O tkanju na statvah se versta dolgih ravnobežnih nit, osnova (die Kette ali der Zettel) z drugimi nitmi, z otkom (Einschlag) navpik in križaje se s prvimi prevleče; poglavitni deli statev so pa sledeči: vratilo, persno vratilo, čolnek ali snovavnica, cvek ali duša, cev, berde, grebén itd.

Dotkano platno se čisti, kuhaje ga v lugu; potem se béli.

Platnine je več verst. Je lanéno in konopnje platno, potem kakor je al iz lanú, al iz konoplje narejeno; tančica (Battist) iz nar tanjšega prediva prav gosto vtkano platno; damašteno platno (Leinendamast) iz lanénega prediva napravljena, svilnatemu damastu prilična tkanina, ktera s cveticami in podobami je ozaljšana, in trojnik (Drillich), platnenemu damastu podobno pletivo. Naj debelejša versta od platna ste hodnik in grobo platno.

Tkavcevo delo se kaže ko jako zanimivo opravilo. O vsih časih, pri vsih narodih so ljudje, tudi naj bolj imenitni, s tkanjem se pečali, ter ga visoko cenili. In zares! Ponositi se smé marljivi tkavec, da več veljá, kakor navadno misli svet.

Od zibelke do groba potrebujemo vsi tkavskih izdelkov. Komej stopi novorojenček na beli svet, v neprijetno merzlo življenje, mora tkavec mu prvo oblečico podati; pa oblečica rase z otročičkom vred in odeja ga vedno in povsod. — Kader se človek veselja ali žalosti razjoka ter mu solze se vlijejo spod očí, je tkanina, v ktero skriva obličje svoje; tkanini zaupa tugo in radost svojo. In ko je zadnja ura bila dotekla, in so človeka k večnemu počivanju položili v hladni grob, zopet je treba tkavčevega izdelka — pertenine bele, da mertvo truplo zavijejo v njo. Tkavec je tedaj, ki prvo in zadnjo oblačilo človeku podá! J. Š.

Potovanje po okrajnah natoroznanstva.

Žveplo in njegove zveze.

Konec 1. oddelka.

Pervo vprašanje je: od kod se dobíva toliko žvepla, da ga za vse obertnijske potrebe teško kadaj zmanjkalo

bode? Pri tem vprašanju nam nehoté na misel pridejo tiste ognjene góre, od katerih je znano, da že od nekdanj žveplo bljujejo in se zatega voljo še dan današnji žveplíce ali žvepljene gore imenujejo. Iz žrela teh ognjenih gor (vulkanov) se valí neprenehoma bel dim, ki se človeku na persi vlega, da ga zadušiti žuga, in je sopúh žvepla in žvepljene kislíne. Te góre so prvotne in prave fabrike žvepla, v katerih se z žveplom navdane rude kuhajo, žveplo od rud loči in v podobi dima iz žrela valí. Dim se vseda polagoma na zemljo in ohlajen se spremenuje v žvepljene drobce, kakor se ohlajeni vodeni sopár na pokrovu lonca zbira v kapljice ali kakor se rōsa dela iz ohlajenih vodenih soparjev podnebja. Čeravno v primeri z vodenimi sopari in z ogeljno kislíno le malo žvepljenega sopúha iz ognjenih gor na dan pride, je okrog njih vendarle žvepla na debelo, — to nam pričuje, koliko sto in sto let bljujejo te gore že žveplo. V žrelu žvepljene gore, ki se Purace imenuje blizo Popaján v Kolumbii, južne Amerike, se nahaja žvepljena skorja poldrugi čevljev debela, in če, na priliko, kako dilo ali kako poleno tje položiš, je v malo dnéh vse polno žvepljenih vledencov (kristalov), kteri so se napravili iz drobcov žvepljenega sopúha.

Žrela gorečih gor so tedaj pred vsem tiste mesta, iz katerih globočin ogenj žveplo na dan meče. Malokdo je bil še v stanu, v tako žreló se podati, ker žerjavica (lava) v njih in zadušivni sopuhi žugajo smert prderznemu preiskovavcu. Da bojo pa brave naši le majhen zapopadek imeli od grozne velikosti takega žrela, jim hočemo popisati votlino — ognjeno jezero — naj večjega žveplobljuvnega žrela na svetu, ki se imenuje Kilauea na Havaii južnega morja. Je pa to žreló kotel poltretjo miljo širok in čez 1000 čevljev globok. Le tam pa tam kak šopek suhe trave molí iz gole, sive in s penencem (Bimsstein) posute zemlje te gore; v močirni okolici in med stenami razpók, skozi ktere žvepljeni in vodeni sopuhi puhté, pa rase obilo praprota in zelení celó naša rudeča jagoda. Iz enega konca tega grozno velicega žrela se valí gost dim, ki je žvepljeni sopúh gorečega jezera, včasih zašviga kak plamen med valovi črnega dima iz žrela. Veličasten pogled je! Visoko gori vidiš s snegom pokrite verhunce veličanskih snežnikov Mauno-Ro in Mauno-Kea imenovanih, ko jih ravno juterna zora ozlatuje, — globoko doli v temni noči svetli plamen gorečega jezera, ki razsvetljuje okajene stene, skozi ktere se lava na dan valí! In potem ognjeno jezero samo — misliti si moraš čez pol milje veliko ponikvo, v kateri se, kakor scar v jezeru voda, tukaj plameča žerjavica pretaka in se kakor valovi morja valí proti bregu. Zgoraj je svitli dan, tū spodej žarí kakor krí rudeč plamen v ponočni tamoti. Za trenutek vgasne plamen, valovi žerjavice potihnejo in sivočerna skorja se naredi po nji. Al berž razpokne ta odeja, in iznova začne vreti; ognjeni valovi se dervé kakor malo pred, in bregovi ognjenega jezera kakor tudi stene in razpokljine žrela so ob kratkem pokrite s silnimi kupi žvepla tako, da bi iz same te gore ga cela Europa dosto imela, ako bi ne bilo tako nevarno tū sem po-nj hoditi in bi izvožnja ne bila tako težavna.

Listeč za podúk in omiko.

Besedica od volitve staní.

Morebiti ni na svetu nič težjega kakor po pravem poklicu si svoj stan izvoliti. Ni tedaj čuda, da je toliko ljudi na svetu, ki so zgrešili pravo pot svojemu življenju! Pa zakaj je to tako teško? Zato, ker si svoj stan volimo ob času mladosti. Nočemo sploh poterđiti starega pregovora, da „mladost je norost“; res pa je, da mladost je nezrelost. Kako more tedaj to